

דף הבית	על האתר	הודעות מפמ"ר	צוות הפיקוח	פורום	צור קשר	בתי הספר	הצעות ודרישות עבודה
---------	---------	--------------	-------------	-------	---------	----------	---------------------

גבולות חופש הביטוי התקשורתי

 חיפוש

[חממת קולנוע צעיר](#)

מאת: רפאל כהן-אלמגור

מבוא

יש הסוברים כי מן הראוי לה, לדמוקרטיה, לסבול הכל, כי אסור לליברלים לשחק את המשחק הלא ליברלי. הטוענים טענה גורפת זו גורסים כי מותר הדמוקרטיה הליברלית מצורות שלטון אחרות הוא בכך, שאין היא נוקטת כלים לא ליברלים (Skillen, 1982). לדעתי, זוהי טענה תמימה וגם מסוכנת. מן הראוי לה, לדמוקרטיה, להציב כללי משחק. אלה

הבוחרים לשבור את כללי המשחק מוציאים עצמם מהשתתפות במשחק הדמוקרטי. כללי המשחק

המרכזיים הם שניים: אי פגיעה בזולת, וכיבוד הזולת כאדם, כבן אנוש וראיית הזולת כמטרה ולא כאמצעי (Dworkin, 1977; אלמגור-כהן, 1994). ברגע שאדם בוחר לעצמו קריטריונים של תרבות, דת, לאום, גזע, מין, צבע עור וכו' על מנת ליצור אבחנה בין "אנחנו" ל"הם" ועורך היררכיה על פי אבחנה זו, אותו אדם בוחר בגזענות כדרך חיים. גזענות ודמוקרטיה אינם יכולים לדור יחדיו בשלווה ממש כשם שדמוקרטיה וטירור אינם יכולים לגור בכפיפה אחת. הבוחר באללימות, טירור ו/או בגזענות כדרך חיים, מחצין עצמו מן הדמוקרטיה ועל הדמוקרטיה לעשות הכל על מנת להקיא ולהוקיעו. אין כאן פשרות. מדובר במשחק סכום אפס.

אם כן, הדמוקרטיה אינה יכולה לסבול הכל. יש להציב סייגים הן לחופש המעשה והן לחופש

הביטוי. הדמוקרטיה הייצוגית המודרנית כפי שאנו מכירים אותה היום התגבשה אך לאחר

מלחמת העולם הראשונה ומשום שהיא צעירה לימים, היא סובלת מחבלי ילדות המעיקים

עלינו מדרך הטבע. אנו נמצאים בשלבי הלמידה ולכן חוששים לבצע צעדים שעלולים להתגלות כהרי אסון. עוללים לומדים ללכת, בזהירות. הדמוקרטיה צריכה למצוא דרכה גם

כן בזהירות. לאחר שלמדנו את הסכנות הגלומות באללימות, בטיירור ובגזענות ולאחר ששילמנו

את שכר הלימוד, אנו יודעים כי יש דברים שהם בגדר המוקצה, האסור. הצבת סייגים אלה

אינה פוגעת בדמוקרטיה. להיפך, סייגים אלה הם כורח המציאות בכדי לשמר את נשמת אפה של הדמוקרטיה.

אתיקה בתקשורת

הדיונים אודות תפקידיה הנורמטיבים השונים של התקשורת מחייבים להיערך בהקשר של

המערכת החברתית בה אנו חיים. אין דומה תקשורת בדמוקרטיה לתקשורת באוטוקרטיה או

במערכת אוטוריטרית אחרת. הציפיות הן שונות, היכולות אינן יכולות להיות דומות שכן עולם המושגים בהם התקשורת פועלת במערכת אוטוריטרית מוכתב על ידי המשטר.

מושגים של "חיובי", "שלילי", "צדק", "אמת", "אתיקה" ו"מוסר" לובשים ופושטים צורה על רקע החברה בה

מושגים אלה מוצאים את ביטויים.

מגמות הלימוד

■ מבנה מגמות טכנולוגיות חוזי

■ ביבליוגרפיה

■ מגמת מדיה ופרסום

■ אודות המגמה

■ מקצוע תקשורת וחברה

■ תוכנית הלימודים

■ מערכים בתקשורת וחברה א

■ מערכים בתקשורת וחברה ב

■ מערכים בתקשורת וחברה ג

■ מבניות בתקשורת וחברה ג

■ מאמרים תיאוריים

■ מאמרים בנושא עיתונות

■ מאמרים בנושא רדיו

■ מאמרים בנושא טלוויזיה

■ מאמרים בנושא פרסום

■ موضوع الاعلام والمجتمع

■ תקשורת אלקטרונית

■ פרסום ויחסי ציבור

■ ביבליוגרפיה

■ בתי הספר במגמה

■ שאלונים ומחוננים

■ מגמת טכנולוגיות תקשורת

■ פורטל היצירה הצעירה

■ תמונות מהווי המגמה

■ סרטוני המגמה

■ בחינות חיצוניות

■ בחינת מפמ"ר ארצית

■ פרויקטי גמר

■ קולנוע וטלוויזיה י"ג - י"ד

■ רשימת קישורים

■ העשרה והרחבת ידע

■ מה חדש ?

מרחבי לימוד מתוקשבים

■ המבניות בתקשורת וחברה ג'

■ מערכי שיעורים בתקשורת

■ מבנית בצילום ותאורה

■ מבנית פס קול

■ מבנית מעשית בהפקות

■ מבנית מדעי הטכנולוגיה

■ סיכום פיצ'ינג דוקומנטרי

■ תיק הפקה עילית

■ תיק הפקה דוקומנטרי

■ תסריטים להפקות

■ אמנות המבע הצילומי

2,565,804 רישות לאתר

בדמוקרטיה, התקשורת אמורה להיות חופשית. היא אמורה לתת ביטוי לרבייה השונים של החברה, לבטא את רחשי הלב של הציבור ולהוות כלי להעברת מסרים בין הציבור לבין נבחריו. התקשורת נראית כמשרתת את הציבור בכך שהיא מאפשרת פריקת תסכולים, מביאה לידיעת השלטון את מאוויי הציבור, מיידעת את הציבור באשר להתפתחויות שונות הנוגעות לעתידו, מבדרת אותו, מהווה בקר על פעולות השלטון, וחושפת שחיתויות או תפקוד בלתי אחראי מצד נציגי הציבור. אלה הם תפקידים חשובים ביותר האפשריים באינטנסיביות שבה הם מתרחשים אך ורק בדמוקרטיה.

כיוון שהתקשורת חיה, נושמת ופועלת בחסות הדמוקרטיה, שואבת את כוח חיותה ממנה, ויכולה לשמר את עצמאותה עקב ערכים של חירות וסובלנות המהווים נדבכי יסוד של הדמוקרטיה, התקשורת חבה לדמוקרטיה חוב שאין לזלזל בו. אין היא מחויבת להיות נייטרלית ביחס לתפישות שונות שחלקן עולה בקנה אחד עם ערכי הדמוקרטיה וחלקן סותר אותם לחלוטין. ההיפך הוא הנכון: עליה לגלות עמדה תקיפה המצדדת בדמוקרטיה בכל פעם שזו מאוימת. על פי אותו הגיון, בניגוד להנחת יסוד המצדדת באובייקטיביות של התקשורת, התקשורת אינה חייבת לגלות אובייקטיביות ביחס לתופעות הסותרות ערכים בסיסיים. אין היא צריכה להיות אובייקטיבית, או נייטרלית, ביחס לאלימות, טירור, גזענות, שובניזם, פשיזם, סקסיזם וכל איזם אחר המאיים על החירות והסובלנות המאפשרים את פעילותה של התקשורת (Cohen-Almagor, 1996).

גאנץ (Gans, 1979: 182-192) מציין בהקשר לכך כי מקצוע העיתונאות מקביל לדיסציפלינות אמפיריות אחרות, המונחות על ידי עקרון האובייקטיביות ומשחררות מהשפעת ערכים ומאידאולוגיה כל שהיא. העיתונאים מנסים לתאר מצב קיים מתוך עמדה של ריחוק חברתי ועל בסיס תצפית בעובדות אובייקטיביות, תוך התעלמות מגורמים העלולים להסיט אותם מן העיקר. כתוצאה מכך מורכב הקוד האתי של העיתונאים מאובייקטיביות, הגינות, יסודיות ועובדתיות. מחויבות העיתונאים לקוד מוסרי זה מבוססת, במידה רבה, על ההנחה כי אכן קיימת מציאות הניתנת לסיקור אובייקטיבי ושלם. עם זאת גאנץ מצביע על כך שיכולת הריחוק החברתי והשמירה על האובייקטיביות נשארת יותר בגדר משאלת לב ופחות מתרחשת במציאות.

במקביל לתהליך, שניתן לכנותו בשם תהליך הניטרול הערכי (value exclusion) אליו שואפים העיתונאים, מתרחש במציאות תהליך של מזיגת ערכים (value inclusion), שבו העיתונאים, במודע או שלא במודע, מכניסים לדיווח העיתונאי שלהם ערכים התואמים את השקפתם הלאומית והחברתית (Gans, 1979: 196-203). גם שיקולים אחרים דוגמת תחרות בין עיתונים, גודל העתון, מדיניות העורך ומערכת העתון, משפיעים על סוג החדשות שייבחרו להופיע בעתון כמשקפים את המציאות.

בחרתי להתעכב על גורם האובייקטיביות בתקשורת משום שמחקרים רבים מציינים את האובייקטיביות כאחד הערכים המרכזיים, יש שיאמרו הערך המרכזי בה"א הידיעה, אשר צריך להנחות את התקשורת (Glasser, 1984: 15) (בעניין זה מוצע לעיין בתקנון מועצת העתונות בישראל שאושר ב-16 במאי 1996). אובייקטיביות הפכה למילת מפתח של הלל לעתונות חופשית ואחרית, רעיון שארגוני תקשורת אימצו לעצמם על מנת לרכוש יוקרה והשפעה, ועל מנת לעגן טענותיהם בדבר תקשורת מקצועית וחסרת הטיית. ואולם, הבעיה היא שאובייקטיביות הינה רעיון גמיש המוזכר בחיוב ומועלה כנגד רעיונות שליליים שונים דוגמת שקר, פרטיזניות, סובייקטיביות, הפרזה, רגשות, שיקולים ערכיים וכדומה. על כן, כל אדם המדגיש את מושג האובייקטיביות נדרש להסביר ראשית כל למה בדיוק הוא

מתכוון.

בדרך כלל יסבירו חוקרים כי כוונתם היא שאנשי תקשורת מחויבים לדיווח הוגן, מדויק, נטול הפרעות, מאוזן, אמיתי (במובחן משקרי) ונייטרלי מבחינה מוסרית. במאמר אחר דנתי בסוגיות אלו בהרחבה, (Cohen-Almagor, 1996). כאמור, לפחות באשר לנייטרליות המוסרית אני טוען כי אובייקטיביות במובן זה צריכה להידחות עת מדובר בהתנגשות עם אידיאות היוצאות חוצץ נגד הדמוקרטיה, אידיאות המקדשות צורות שונות של הפליה ושל אלימות נגד הזולת. הפועל היוצא מהגיון זה הוא שאתיקה בתקשורת פירושה גם התחשבות בנורמות החברתיות, הנגזרות מהמציאות החברתית בה אנו חיים. אותן נורמות ייתכן ויחייבו איפוק וריסון עצמי.

דוגמה לטענה זו הינה מקום השואה והנאציזם בחברה שלנו. באוקטובר 1995 נערכה הפגנה גדולה נגד הסכמי אוסלו וממשלת רבין בכיכר ציון בירושלים. באותה הפגנה הונפו פלקטים בהם נראה ראש הממשלה יצחק רבין לבוש במדי אס.אס. של הצורר הנאצי הימלר. עורך "ידיעות אחרונות", משה ורדי, הורה לדווח כי הונפו שלטים אלה אך לא להראותם. הוא הפעיל צנזורה עצמית מתוך מחשבה כי אין מקום לפירסום תמונות אלה. לעומת זאת "מעריב" בחר לפרסם את התמונות. דומני כי מר ורדי הפעיל שיקול דעת העולה בקנה אחד עם ערכים מוסריים ואילו עורך העיתון המתחרה בחר להתעלם משיקולים אלה.

אחריות התקשורת

דיון באשר לתקשורת כמקצוע, בדומה לכל דיון אחר ביחס למקצוע כל שהוא, מחויב להתחשב במוסדות הפוליטיים והכלכליים, בערכי העם והמדינה, בזכויות האזרחים הבסיסיות ובתפישות הטוב המנחות את החיים בחברה. התקשורת מעבירה מידע לאנשים בחברה, מידע חיוני עבורם על מנת למלא את מחויבותיהם כאזרחים (Winkler, 1996). העברת המידע צריכה להיעשות מתוך הערכה בדבר התוצאות העשויות או עלולות לנבוע מאותו מידע. הציפייה מן התקשורת היא כי תפעל תוך גילוי של אחריות (responsibility) ואף יותר מכך (accountability) בדבר המסרים והמידע שהיא מעבירה. אנשי תקשורת שאינם מוטרדים מתוצאות דיווחיהם הינם אנשים בלתי מוסריים בעליל.

זאת ועוד, אנשי תקשורת הם בראש וראשונה בני אדם החיים בדמוקרטיה. אין מדובר בסתם בני אדם החיים במעין מצב טבע זה או אחר. מדובר באזרחים החבים חובת נאמנות למדינה ואשר מצפים מהם לגלות אחריות ביחס למעשיהם. הכניסה למקצוע התקשורת אינה הופכת את אזרחי המדינה למשוללי אחריות. ההיפך הוא הנכון: עקב הנטל הנוסף העלול להשפיע בצורה ניכרת על חיי הזולת, הציפייה מאנשי התקשורת היא שיגלו רגישות ושיקדימו שיקולים של אתיקה ומוסר, שיקולים של כיבוד הזולת ושל אי פגיעה בזולת, לשיקולים של רווחיות ויוקרה אישית. מקצועיות עתונאית אין פירושה אך ורק העלאת סף המכירות של העיתון או קבלת רייטינג גבוה יותר בשידורים (Clutterbuck, 1983).

מקצועיות תקשורתית פירושה גם ראיית בני אדם כמטרות ולא כאמצעים - ראייה קאנטיאנית-דיאנטולוגית (כהן-אלמגור, 1994: פרק 3), והיכולת לרסן את הכוח המצוי ביד איש המקצוע במקום בו חשיפה תקשורתית בשם זכות הציבור לדעת עלולה להביא לפגיעה בלתי מוצדקת בזולת.

עלי להבהיר מה פירוש הביטוי "פגיעה בלתי מוצדקת": כאשר אדם פועל בצורה מושחתת, ויש
בנמצא ראיות לכאורה כי כך פעל, זכותה של התקשורת, אף חובתה, להידרש לעניין ולהציבו
על סדר היום הציבורי. לכך הכוונה עת מכנים את התקשורת "כלב השמירה של הדמוקרטיה"
(ראו פרשת דרעי-בר און-סון-חברו, 1997, לפי פרשנות הערוץ הראשון). עולה השאלה מה
צריכים להיות גבולות הכיסוי התקשורתי ובנידון זה ניתן להבחין בין מספר אירועים:

1. אירועים שהתרחשו אשר הינם בעלי משמעות חברתית-ציבורית.

למשל: התנקשות בחיי ראש הממשלה; ביקור המלכה בקנדה; תאונת דרכים; התהפכות רכבת;
קטיושות על הגליל; פצצה ברכבת התחתית בלונדון; תגלית מדעית; פריצת דרך טכנולוגית;
פתיחת עתון; בחירות לפרלמנט; שחיתות במועצה מקומית; טבח באוטובוס; מותו של כוכב
סרטים נודע או אישיות ציבורית ("מפורסמים", סלברטיז בלעז).

2. רכילות - אירועים בעלי משמעות ציבורית מועטה אך יש בהם עניין לציבור.

אירועים אלה משביעים את יצר המציצנות הטבוע ברובנו במינוחים שונים, מי פחות ומי יותר. רובנו אוהבים לדעת כיצד חיים אנשים שהם מודל לחיקוי, המהווים את "האחר המשמעותי" עבורנו. אם אינני יכול להיות כמוהם, לפחות אדע איך זה להיות בטירה עם משרתים; איך חי אדם עם שלוש בחורות; איך זה להיות כוכב רוק נערץ; מה אוכל הכדורסלן המפורסם לארוחת הבוקר; מדוע החליט להתגרש מאשתו.

רבים מאירועי הרכילות הללו הינם בנאליים. אשה נכנסת להריון. מצוות "פרו ורבו" מתרחשת
מאות ואלפי פעמים מדי יום ביומו ואין היא מדווחת בעתונות. אבל הדבר הינו בעל משמעות ציבורית, לפחות לאוהבי הרכילות ולעוקבים אחר טוריה, אם מדובר בגיבורת הסידרה "מלרז פלייס". חלק מהצופים בסידרה יתעניין מאד לדעת שהגיבורה שלהם בהריון,
על אמת, בחייה הפרטיים. הם יתעמקו במגוון שאלות ותהיות: האם הכוכבת תיכנס להריון גם
בחייה הטלוויזיוניים? האם ינסו להסתיר את עובדת הריונה? האם תינשא סוף סוף? האם ימצאו לה מחליפה? האם, חס וחלילה, יוחלט על הפסקת צילומים במהלך חודשי ההריון המתקדמים? שאלות הוות גורל לשבויים בקסמי הסידרה.

אנשים סובלים תדיר מכאובים שונים, קלים וחמורים, ובמרבית המקרים הללו אינם מדווחים

לציבור. אולם אפילו כאבי גרון יכולים לעורר עניין ציבורי אם מדובר בגרונו של לוצ'יאנו פברוטי. דאגה זו הינה משמעותית ביותר אם היא עלולה להשפיע על זמרתו בטווח הארוך או אם רכשת כרטיסים להופעה שלו בשבוע הבא.

רעייתו של פוליטיקאי נודע מעדה באמבטיה ונקעה את רגלה. יש אנשים המוצאים בכך עניין.
תקרית מעין זו הינה מעניינת אף יותר אם מדובר בנשיא קלינטון. בכך יש כדי להראות כי גם השליט הבלתי מעורער של עולמנו הינו אנושי. אפילו לו עלולות לקרות תקריות מעצבנות מעין אלה, ולעניין זה עובדת היותו מוקף שומרי ראש אינה מהווה ערובה מספקת
למניעת מעידות אנושיות.

בנידון זה יש לערוך אבחנה בין "מפורסמים" ואנשי ציבור מרצון, לבין אנשים שנקלעו לאור
הזרקורים למשך זמן קצר. אנשים אשר בחרו ביוזעין לחיות באור הזרקורים יודעים כי לכך
יש מחיר. ככל שגוברת ההצלחה כך יורדת מידת יכולתו של הפוליטיקאי או ה"מפורסם" לשמור את חיי הפרטיים לעצמו. הקלישאה הידועה אומרת כי אלו הפוחדים מחומו של התנור מן הראוי שיתרחקו מן המטבח. פוליטיקאית נשואה המחזיקה מאהב בל תתפלא אם
תמצא עצמה מככבת בטורי הרכילות. אם אותה פוליטיקאית ידועה כמטיפה לערכי

משפחה

ומוסר אזי קרוב לוודאי שהחדשה בדבר המאהב תגיע גם לעמודי החדשות המרכזיים. הייתי אף אומר כי מן הראוי שאותה חדשה תגיע לעמודי החדשות שכן המידע הינו בהחלט בעל ערך לבחוריה הפוטנציאליים של אותה פוליטיקאית. ואולם רכילות אינה אמורה להיות נטולת אתיקה. יש להיזהר בכבודו של אדם ולשמור על גבולות הטעם הטוב. דוגמה לטעם רע במיוחד של סיקור רכילותי שערורייתי היא הכתבה הנרחבת בת חמישה עמודים שבחר המקומון "תל אביב" לפרסם אודות נסיבות מותו של המיליונר החרדי דיוויד רייכמן. היתה בכתבה זו מציצנות לשמה אשר לא היטיבה עם אלמנתו ושאר בני משפחתו של מר רייכמן, וגם לא תרמה לשמו הטוב של העתון².

לעתים נקלעים בני אדם לאור הזרקורים שלא מרצונם, עקב נסיבות שאינן בשליטתם ובשורן הסערה שהביאה לחשיפתם הם מבקשים לחזור לפרטיותם כמלפנים. באשר לאנשים אלה, מן הראוי שהתקשורת תמנע מחשיפה אודותם ותכבד את פרטיותם, בפרט אם מדובר בגילוי פרטים העלולים להזיק לאדם זה או אחר (לדיון נוסף ראו פרשיית אוליבר סיפל כפי שהיא מפורטת בכהן-אלמגור, 1994: פרק 6).

3. דחיפה של אירועים קיימים.

הכוונה לאירועים אשר מתרחשים במציאות אולם הם אינם דרמטיים דיים לטעמם של העיתונאים ועל כן הם מבקשים להמריצם. לדוגמה, בשנת 1985 תקפו טירוריסטים ארמניים את שגרירות תורכיה באוטווה, קנדה. הם החזיקו בני ערובה בשגרירות ובזמן המצור על הבניין שאל אחד הכתבים האם יש לחוטפים דרישות יותר ספציפיות בנוסף לדרישות המעורפלות עליהן הודיעו עד אז. במקרה אחר שאל כתב את החוטפים האם בכוונתם להעמיד אולטימטום כאשר כל אולטימטום לא הוצג עד אז, (Crelinsten, 1992: 233). מן הסתם, לטעמו של אותו כתב לא היה די במתח ובפעולה והוא ביקש להגבירם.

בנושאים כלכליים אנו עדים לשאלות המופנות לשר האוצר, לנגיד הבנק או לנשיא מדינה זו או אחרת: אמרת כי לא יהיה מנוס מהעלאת המסים, מתי בכוונתך להעלותם?; או אפילו, מדוע אינך מעלה את המסים? לחילופין היו מקרים בהם פוליטיקאים התראיינו שלא לפרוטוקול (off the record) ואמרו דברים שיכלו לגרום לזעזוע והעתונאים הפרו את הבטחותיהם ופירסמו אותם בכל זאת.

4. ניפוח של אירועים קיימים.

הכוונה לדיווח אודות אירועים שיש להם אחיזה במציאות אך התקשורת מנסה לעוות את הפרופורציות. לדוגמה, אחד מצהובוני בריטניה דיווח כי אחד מכוכבי הכדורגל הידועים של נבחרת אנגליה, נשוי, בילה עם שלוש נערות ליווי בחדרו במלון לפני משחק חשוב. בדיעבד התברר כי השחקן בילה עם נערה שפגש בבר; הבילוי היה בבר ולא בחדרו, וכי המשחק לא היה כל כך חשוב. המידע הנוסף שהתפרסם מאוחר יותר כבר לא שינה את העובדה שכתם הוטל על שמו של אותו שחקן.

דוגמאות אחרות לקוחות מהעולם הפוליטי הגועש של ישראל. לאחר ה-4 בנובמבר 1995, בעת ההלוויה של ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל דיווחה התקשורת כי מיליון איש חלפו על פני ארונו שהוצב ברחבת הכנסת. נראה כי היה באומדן זה משום הפרזה רבה. אומדנים מאוחרים גרסו כי בפועל חלפו על פני ארונו כשלושים אלף איש.

דוגמה ידועה נוספת לקוחה מימי מלחמת לבנון. לאחר הטבח שערכו הפלנגות הנוצריות בהנהלת אלי חובייקה בפלסטינים במחנות הפליטים סברה ושתילה (16-18 בספטמבר

(1982)

נערכה בכיכר מלכי ישראל הפגנה גדולה נגד הממשלה על כך שהתירה את כניסת הפלנגות למחנות. התקשורת טענה כי בהפגנה נכחו 400,000 איש. שאלה גדולה היא האם כיכר מלכי ישראל, כפי שנקראה אז, מסוגלת לקלוט מספר כה רב של אנשים. המשטרה מסרה אומדן נמוך בהרבה.

בשדה הכלכלה מדווחת העתונות לעתים באותיות אדומות צעקניות על שחיתות של איש ציבור זה או אחר החשוד במעילה בסכומי כסף ניכרים מקופת הציבור. בסופו של דבר, הרבה לאחר התפזרות אבק הסנסציה, מתברר פעמים רבות כי האיש שוחרר מחוסר הוכחות או לחילופין גם אם התבצעה פעילות לא כשרה באותה קופה עליה היה מופקד, היקף השחיתות היה מצומצם בהרבה מכפי שפורסם. אין אני אומר לא לדווח על דברים מעין אלה. יש לדווח עליהם, אולם באחריות ובצורה יחסית לגודל החשדות מבלי להפריז בדברים. בכתבה שכותרתה "מה מצא הממונה של רבין בעיריית באר-שבע" דיווח שאול פרץ בין היתר על הממצאים החמורים הבאים: ראש העירייה יצחק רגר דרש לשלם לו את שכר העוזרת הפרטית לאחר שאירח אנשים בביתו במסגרת תפקידו, וכן דרש החזר על קניית מוצרים שנדרשו לאירוח; "תושבים מקבלים חשבונות מים שגויים" (כותרת משנה בישרו על "החזר על קניות מהסופר" ו"חשבונות מים שגויים"); ראש העירייה רגר נהג לתת כמתנות ליטוגרפיות מאוספו הפרטי ודרש את החזר עלותן. כמו כן הוא דרש החזר תשלום עבור "אסלת בית שימוש... רגל לכיסא איטלקי... ושיחות טלפון בין יבשתיות שנערכו מביתו לבתה של רעייתו בלוס אנג'לס" 3. ברי הוא כי כל מעילה היא מגונה, אבל צריך לשמור על פרופורציות. קיים הבדל מהותי בין כותרות המרמזות על שחיתות ומתן שוחד לבין ניהול בלתי תקין של מכרזים 4. ואם מתברר כי האיש הינו בחזקת חף מפשע לאחר סיום החקירה הרי יש לדווח על הזיכוי באותיות הדומות לאלה שדיווחו על החשדות לכאורה ובמקום זהה בעתון (לדין) נוסף, ראו תקנון האתיקה המקצועית של מועצת העתונות, המתפרסם בחוברת זו, עמ' 5-8).

5. אירועים מבוימים, אירועים שמן הסתם לא היו מתרחשים לולא נוכחות התקשורת.

יש להבחין בין מקרים בהם התקשורת מוזמנת לסקר אירוע לבין מקרים בהם התקשורת מזמינה אירוע מיוזמתה. אירועים אלה יכולים להיות פעוטים: בזמן כהונתו כנשיא צרפת הזמין מר ז'יסקאר ד'סטאן את אנשי הנקיון של חצרו לארוחת בוקר בביתו. מן הסתם הדברים הגיעו לתקשורת משום שהיה גורם מעוניין ביחסי ציבור לנשיא. ניתן גם לשער כי

כבוד הנשיא לא היה מזמין את עובדי החצר אל שולחנו מבלי שהדבר יזכה לכיסוי תקשורתי.

לחילופין, חברת כנסת בחרה לטבול במימיו הזכים של הים התיכון דווקא ביום כיפור. למקום "הזדמן" צלם אשר הנציח את האירוע.

האירועים המבוימים יכולים להיות חמורים בהרבה. במרץ 1983, בעיר ג'קסונוויל, אלבמה,

ארצות הברית, הצית ססיל אנדריוס את עצמו במחאה על האבטלה ששררה במקום. האירוע

צולם על ידי צוות טלוויזיה מקומי שהוזמן בעוד מועד על ידי אנדריוס עצמו. לאחר האירוע הועלו שאלות קשות באשר לתיפקוד אותו צוות צילום: האם היה מר אנדריוס מצית

עצמו בהיעדר המצלמה המתעדת? קרוב לוודאי שלא. שנית, האם לא מצופה מצוות הטלוויזיה

כי ינסה לעצור בעד מר אנדריוס להצית את עצמו במקום לצלם את מעשהו במשך 37 שניות

נוראות? חושבני כי מדובר בהתנהגות בלתי מוסרית, בלתי אחראית, ובלתי מקצועית בעליל

(Reese, 1990: 390).

ידועים מקרים בהם התקשורת הזמינה אירועים מיוזמתה. בתקופת האינתיפדה היו מקרים

בהם צוותי טלוויזיה זרים הינחו קבוצות נערים פלסטינים ליצור אירועים עבור המצלמות. סגן ראש השב"כ לשעבר, ח"כ גדעון עזרא, סיפר כי כתבים זרים נהגו בזמן האינתיפדה להתכנס במלון "אמריקן קולוני" אשר במזרח ירושלים ולהזמין אירועים בטרם ישלחו את הצלמים לשטחים. לפי עדותו, התעריף כפי שסוכם ביניהם לבין הנערים הפלסטינים היה \$50 עבור ידיו אבנים; \$100 עבור זריקת בקבוקי תבערה (לדין נוסף ראו 559: 1989 Schmid).

6. אירועים בדויים (Fake Events). אירועים שבינם לבין המציאות לא קיים קשר, או לכל הפחות קשר שניתן להוכיחו.

מדי פעם חוזרת התקשורת ומבשרת כי מרילין מונרו חיה; כי אלויס פרסלי חי, ולחילופין כי פול מקארטני מת. התופעה ידועה בבריטניה, ארצות הברית ובישראל וכפי הנראה גם במדינות נוספות. אם ידיעות אלה מופיעות במדור הבדיוני (fiction) הרי הקוראים הנבונים

ידעו כי הם עתידים לקרוא דברי משובה לא רציניים. אם התקשורת חוזרת ומבשרת ספקולציות כגון אלה מן הסתם ישנם קוראים המעוניינים בהן ומבקשים להאמין להן. קשה

לחלק מאתנו להשלים כי "אלילים" אלה אכן מתו, ואוהדי ה"חיפושיות" ישמחו להעצים את

אגדת הרביעייה על ידי הוספת נופך מסתורין אודות חבריה. אולם, אם מדור בחלק אינטגרלי של העתון ומקבלי החלטות בתקשורת מאמינים כי יש גרעין של אמת בידיעה כזאת,

מן הראוי לערוך תחקיר רציני על מנת להוכיחה. אין זה אחראי להטיל ספק בעובדת מותם

של מונרו או פרסלי, או לחילופין בכך שמקארטני חי, ולעבור לידיעה הבאה כאילו שום דבר לא נאמר. והרי כאשר ידיעות מעין אלה חוזרות ונישנות, כפי שאכן קורה, קוראים עלולים להטיל ספק בעובדה שמרילין מונרו או אלויס פרסלי אכן מתו. יש בכך פגיעה בכבוד המת ובכבוד משפחותיהם. לפיכך יש בזה גם פגיעה במקצועיות ובאתיקה של התקשורת. ודאי שאין להסתמך על אסטרולוג, קוראת בכף יד, או כל ידעונית הקוראת בקפה

על מנת לטעון כי פול מקארטני איננו בעצם מי שהוא טוען שהוא והאיש בעצם מת לפני עשרים וחמש שנה.

פרשה בדויה ידועה היא זו הקשורה בשמה של העתונאית ג'נט קוק. בשנת 1981 זכתה הגב'

קוק בפרס פוליצר על סיפור בשם Jimmies' World אותו פירסמה בעתון "ווישינגטון פוסט".

המדובר היה בסיפור קורע לב אודות ילד בן 8 המכור להירואין באחת משכונותיה העניות של עיר הבירה. מאוחר יותר התגלה כי היה מדובר בסיפור מצוץ מן האצבע וכי ג'ימי נלקח

מדמיונה הקודח של ג'נט קוק. העתונאית פוטרה מעבודתה ואולצה להחזיר את הפרס שקיבלה

(ראו: 1987, 215-222; Green, 1985; Lambeth, 1992; 25, 27; Meyer Goldstein 9, 58).

גבולות הסיקור התקשורתי

טענתי היא כי יש מקום רק לאירועים אמיתיים ולרכילות, כאשר יש להציב הגבלות על סיקור של "מפורסמים" לרגע. התקשורת לא צריכה לתת ידה לביום אירועים; לדחיפת אירועים; לניפוחם או לבדיות ושמועות. בנוסף, התקשורת נוהגת בצורה בלתי מקצועית, בלתי אחראית ובלתי מוסרית בכל אחד מן המקרים הבאים:

1. התקשורת מתפתה לדווח על אירוע בהיעדר ראיות לכאורה, על בסיס שמועות ומבלי להקפיד על הצלבת עדויות ומקורות (טענות אלה הועלו כלפי הערוץ הראשון בטיפולו בפרשת דרעי-בר און-חסון שהוזכרה לעיל. אבקש להעיר כי היועץ המשפטי לממשלה, אליקים רובינשטיין, ופרקליטת המדינה, עדנה ארבל, סמכו ידיהם על דיווחה של איילת חסון);

2. התקשורת מביאה דיווח בלתי הוגן ובלתי מדויק שכן היא מעונינת בגילוי מרעיש (סנסציה). בנידון זה ראו את דברי הביקורת החריפים של השופט בן זמרה בפס"ד כלל נ' רשות השידור ביחס לאחת הכתבות ששידר הערוץ הראשון אודות חברת "כלל". בין היתר קבע השופט בן זמרה כי הכתבה לקתה במגמתיות

של הכפשה, וכי הנתבעים לא שידרו דיווח נכון והוגן על התביעה שכן היו מעוניינים בגילוי מרעיש.

3. זאת ועוד, אם התקשורת מסקרת אירועים ללא שיקול דעת פרט לשיקול האומר "אני פה וכל מה שאני רואה זכותו של הצופה לראות", גם אז ניתן לטעון כלפי התקשורת כי היא פועלת בחוסר מקצועיות ומוסריות. לדוגמה, היה המקרה בעת סיקור הפיגוע בקו 5 בתל-אביב ב-19 בזוקטובר 1994, עת שידרו את תמונות ההרוגים בשידור חי ולא ערוך וכתוצאה מכך נתבשרו קרובי משפחה על מות יקירם מתוך התמונות המזעזעות. אופן סיקור בלתי אחראי זה חזר על עצמו בשידור החי מן השטח מיד לאחר התרסקות שני מסוקי היסעור בתחילת חודש פברואר 1997, עת צולם תיקו האישי של אחד הניספים עליו התנוסס בבירור שמו.

4. התקשורת פועלת בצורה העלולה לסכן חיי אדם.

כתב NBC דיווח באחד הימים הראשונים לחטיפת בני הערובה באירן בשנת 1979 כי שני שליחים אמריקניים שוגרו לטהרן. הדיווח היה למרות התנגדות הממשל וכפי הנראה היה בו כדי להפר הבנות שהושגו עם המימשל האירני. זמן קצר לאחר הדיווח הודיע האיטולה חומייני כי שני השליחים לא יתקבלו בטהרן (Sick, 1990: 242). בהתחשב בכך שמדובר בחיי בני אדם המוחזקים כחטופים על אדמת מדינה עוינת הרי שמדובר במעשה חסר אחריות ממדרגה ראשונה. ניתן היה להשהות את הפירסום ולאפשר לאפיק הדיפלומטי להעלות פירות הרחק מאור הזרקורים של התקשורת.

דוגמה אחרת נוגעת לטלוויזיה הישראלית. בעת חטיפת התעשיין הנס מרטין שלאיר בשלהי שנת 1977, חטפו טירוריסטים אנשי וודיע חדאד ובאדר מיינהוף מטוס "לופטהנזה" למוגדישו אשר בסומליה (13 באוקטובר 1977). הם דרשו לשחרר כלואים, חברי קבוצת באדר מיינהוף. כוח גרמני מיוחד ללוחמה בטרור שהוקם לאחר הטבח באולימפיאדת מינכן חילץ את נוסעי המטוס בפעולה צבאית מזהירה בליל ה-18 באוקטובר. הבעיה האתית התעוררה כאשר קשב "קול ישראל", מיקי גורדוס, עלה על תדר כוח ההשתלטות הגרמני בזמן הכנותיו לקראת הפריצה למטוס. במהדורת "מבט" של הטלוויזיה הישראלית שודרה ידיעה על כך למרות תחינותיו של מר גורדוס שלא לשדרה טרם הפריצה. הידיעה שודרה כחמש שעות לפני הפריצה למטוס, בשעה 9 בערב, כאשר הפריצה היתה בשעה 2 לפנות בוקר. חיים יבין התעקש על השידור ונראה כי הוא לא נתן דעתו לסיכונים שבמעשה נמחר זה. היתה קיימת אפשרות שהחוטפים ייודעו על הפעולה המתוכננת טרם פריצת כוח החילוץ ובכך היה כדי לסכן את בני הערובה ולהערים קשיים על הכוח הגרמני הפורץ. אציין כי קודם לכן הוצא קרבניט אותו מטוס "לופטהנזה" להורג על ידי הטרוריסטים לאחר שזה העביר מידע באמצעות רדיו המטוס. התקשורת דיווחה על המידע שהעביר, הטרוריסטים שמעו את דיווח התקשורת והוציאו את הקרבניט להורג.

התקשורת עלולה להביא לידי סיכון חיי אדם לא רק בעת סיקור אירועים טירוריסטיים אלא גם עת היא מסקרת ביטויים הקוראים למעשי אלימות. ביטויים אלה נקראים "ביטויי הסתה" ואודותם אייחד כעת את הדיבור.

החצנת ביטויי הסתה מהגנת עקרון חופש הביטוי

נהוג לערוך אבחנה בין הטפה, שהיא בגדר המותר בדמוקרטיה, לבין הסתה, שהיא בגדר האסור (מיל, תשמ"ו: 97). דברי הסתה הם ביטויים אשר עלולים, בדרגה גבוהה של סבירות,

להביא לפגיעה באדם או במספר אנשים. ביטויים כאלה קרויים גם ביטוי מעשה משום שקשה להבחין ולומר ביחס אליהם היכן נגמר הביטוי ומתחיל המעשה (Cohen-, 1996; Almagor Scanlon, 1977). אתן ארבע דוגמאות מהמציאות הישראלית בתקופה שלאחר חתימת הסכמי אוסלו (ספטמבר 1993), הסכמים שנתפסו בציבוריות הישראלית כשנויים במחלוקת ובמידה רבה הינם שנויים במחלוקת גם היום. שתי הדוגמאות הראשונות הן דוגמאות של קיצוניות פוליטית בוטה. שתי הדוגמאות האחרונות הן דוגמאות להסתה באיציטלה דתית:

1. ב- 30 באוקטובר 1993 הופצו סטיקרים באור עקיבא, "צריך להרוג את רבין". הסטיקרים שחולקו בעת ביקורה של שרת העבודה דאז, אורה נמיר, הינם בגדר הסתה מובהקת: המטרה מופתה, נקב שמה וגם נאמר מה צריכה להיות אחריתה: מוות. גיל שרון ואהובה ואנונו אשר הפיצו את דבר ההסתה הבוטה זכו לעונשי מאסר מגוחכים. בית המשפט הרשיע אותם לאחר שהודו והביעו חרטה וגזר עליהם שלושה חודשי מאסר בפועל שאותם ריצו בעבודות שירות, חצי שנה על תנאי וקנס של 1,500 שקל.

2. כבר הזכרתי לעיל את שלטי הפוטומונטאז' של רבין במדי איש אס.אס. נאצי שהונפו בעת ההפגנה בכיכר ציון באוקטובר 1995. באותה תקופה לא נעשה דבר לתפוש את המנאצים ולהעמידם לדין בעוון הסתה פרועה וקריאה לרצח שהרי ברור מה אחריותו של נאצי. מדובר בהכשר בוטה ומפורש לרצח. דומני כי היתה זו הפעם הראשונה בה הולבש מנהיג פוליטי בישראל במדי אס.אס. על מנת להעביר מסר מסית. רק לאחר ההתנקשות בחיי ראש הממשלה, יצחק רבין, נזעקו זרועות השלטון והחוק לתור אחר המסיתים ולהעמידם לדין. יציין כי נסיבות אותו מקרה לוטות עדיין בערפל, כפי הנראה עקב מעורבות השב"כ בייזום הביטוי המסית.

3. בחודש ספטמבר 1994, כשבעה חודשים לאחר הטבח שערך ברוך גולדשטיין במערת המכפלה בפברואר אותה שנה, פירסם הרב יצחק גינצבורג, ראש ישיבת קבר יוסף בשכם, פמפלט המסית במפגיע נגד ערבים הקרוי "ברוך הגבר: חמש מצוות הלכתיות למעשהו של הקדוש ברוך גולדשטיין". בפמפלט ארסי זה הצדיק הרב גינצבורג מבחינה הלכתית את הרצח המתועב והביע התפעלות מהמעשה הנורא. באותה עת לא הועמד לדין הרב על דברי ההסתה שהפיץ. רשויות החוק והמשפט בחרו גם הפעם להחריש ונחלצו לפעולה רק לאחר ההתנקשות ביצחק רבין. ב- 10 במרס 1996 הוכנס הרב גינצבורג למעצר מנהלי, אחד ההליכים הבלתי דמוקרטיים במוצא שרעיון קיימים, למרבה הצער, בספר החוקים של המדינה. הרב ערער לבית המשפט העליון אשר בצדק קיבל את עתירתו. לדעתו היה מקום להעמידו לדין על פי פרק ח', סימן א' של חוק העונשין התשל"ז - 1977 שעניינו המרדה. סעיף 133 קובע: "העושה מעשה לשם המרדה, או מנסה, מכין עצמו או קושר קשר עם חברו לעשות מעשה כאמור, דינו - מאסר חמש שנים". סעיף 136 מבהיר כי המונח "להמריד" כוונתו אחת מאלה: <להביא לידי שנאה, בז או אי נאמנות למדינה או לרשויות השלטון או המשפט שלה שהוקמו כדין>; <להסית או לגרות את יושבי הארץ שינסו להשיג, בדרכים לא כשרות, שינוי של דבר שיסודו בדין>; <לעורר אי רצון או מורת רוח בקרב יושבי הארץ>; <לעורר מדינים ואיבה בין חלקים שונים של האוכלוסין>.

בנוסף, או לחילופין, ניתן היה להעמיד את הרב גינצבורג לדין בעוון הפרה של סעיף 4 של הפקודה למניעת טירור (1948) שעניינו בפירסום דברי שבח, אהדה או עידוד לפעולות אלימות העלולות לגרום למותו של אדם או לחבלתו, או לאיומים במעשי אלימות כאלה 10, וכן בעוון הפרת סעיפים 144 (א-ה) לחוק העונשין (תיקון מס' 20), התשמ"ו - 1986 שעניינו הסתה לגזענות. המונח 'גזענות' מוגדר כ"רדיפה, השפלה, ביזוי, גילוי איבה, עוינות או אלימות או גרימת מדינים כלפי ציבור או חלקים של האוכלוסיה, והכל בשל צבע או השתייכות לגזע או למוצא לאומי-אתני".

אביגדור אסקין הפיץ בספטמבר 1995 את קללת ה"פולסא דנורא" נגד יצחק רבין ואף צולם בעתונות בשעת תפילה מול מעון ראש הממשלה. נגד אסקין לא ננקטו כל צעדים למרות שמדובר בתפילה למות רבין. רק לאחר שמר אסקין הופיע

בטלוויזיה לאחר ה- 4 בנובמבר 1995 ואמר כי "תפילתנו התגשמה במלואה" טרחו כוחות הבטחון לחפש אחריו. אסקין נמלט לרוסיה, חזר ובאחרונה הורשע בבית משפט השלום בירושלים¹¹. ליברלים דוגמת ב. מיכאל יאמרו "פולסא שמוסא", שכן מדובר בכל היותר בקוריוז. אולם ליברלים אינם מהווים את קהל היעד העלול להיות מוסת מדברי רבנים ומקללות הלכתיות. האנשים הקשובים למסרים האלימים מן הסתם לא ישייכו עצמם למחנה הליברלי.

היום יש בהחלט מקום לחקיקה לשם חידוד האבחנה בין הסתה לבין הטפה. דקדקנות היא חובה. יש לתקן את חוק העונשין על מנת לאפשר העמדה לדין של כל מי שיתיר את דמו של אדם אחר או יעודד למעשי אלימות ורצח. רשויות המשפט נמנעו מלעשות שימוש בחוק ההמרדה משום שאין הוא מדקדק דיו. פרופ' יצחק זמיר התבטא בעבר, עוד בהיותו היועץ המשפטי לממשלה, וחזר על דבריו בשיחות פרטיות, כי ניסוחו הרחב והמעורפל של חוק ההמרדה פותח פתח להליכים נגד עתונים המפרסמים דברי מחלוקת מדי יום ביומו. החשש מפני סינדרום המדרון החלקלק הביא לידי שיתוק משפטי. חשוב כי החוק יתוקן, ובהקדם. יש בהחלט מקום להוסיף סעיף שעניינו קריאה לרצח אדם מסוים, או אנשים מסוימים, לקבוע עונש כבד בחוק על קריאה שכזאת, ולדאוג לאוכפו ברצינות הראויה. יש לציין כי סעיף 138 לחוק העונשין האומר כי אין לראות מעשה, נאום או פירסום כהמרדה אם מגמתם להוכיח שהממשלה הוטעתה או טעתה במעשה שעשתה, או להוקיע טעויות או פגמים בדיני המדינה וסדריה, אומר גם במפורש כי הדרכים לשינוי ולהוכחה צריכות להיות "דרכים כשרות", הווה אומר במסגרת החוק.

כמו כן אני תומך בתיקון החוק (חוק העונשין או ייתכן חוק איסור הכחשת השואה, התשמ"ו - 1986) כך שיאסור שימוש בסמלים נאצים. חוק דומה קיים בגרמניה. נראה כי המחוקק לא מצא לנכון לחוקק חוק זה עד עתה משום שחשב כי יהודים יימנעו משימוש בסמלים נאצים על מנת להעביר מסרים פוליטיים. החודשים האחרונים של שנת 1995 הוכיחו כי היתה זו תקווה נכזבת. על המחוקק לומר את דברו בבירור: אין מקום לסמלים נאציים בתרבות הפוליטית בישראל.

יחד עם זאת, קיים חשש מפני הטלת מגבלות גורפות על חופש הביטוי. חס וחלילה שכפועל יוצא מהתחושות המסעירות אותנו היום תהא הגבלה סוחפת של חופש הביטוי וההפגנה. יש להבהיר כי חופש הביטוי הוא נשמת אפה של הדמוקרטיה. אין דמוקרטיה ללא חירות ביטוי. חירות ביטוי היא הכלל. הטלת מגבלות על חירות הביטוי הינה היוצא מן הכלל.

בנידון זה אבקש לסיים בהתייחסות להנחיית היועץ המשפטי לממשלה לאמצעי התקשורת לאחר רצח רבין שלא לתת במה לדיווח ישיר של מסיתים המצדיקים את מעשה הרצח שכן הדיווח עלול להצדיק מעשי רצח נוספים. ועדת העורכים דחתה את פניית היועץ המשפטי באמרה, כי חובתה של התקשורת לדווח על כל עניין בעל חשיבות ציבורית, תוך שמירה על כללי האתיקה המקצועית. הוועדה הביעה תמיהה על עצם פניית היועץ המשפטי וקראה לו לשקול מחדש את עמדתו¹². נשיא מועצת העתונות, עו"ד חיים צדוק, פירסם הודעה ברוח דומה ואמר כי הוא רואה את פניית היועץ המשפטי כמיותרת. הוא אמר כי עתון חופשי לראיין כל אדם אשר לדעתו יש לציבור עניין בדבריו, והוסיף וציין כי עתון לא ישמש פה למסיתים לאלימות¹³.

הנחיות מיכאל בן יאיר לאמצעי התקשורת

ב- 8 בנובמבר 1995 הזהיר היועץ המשפטי לממשלה, מיכאל בן יאיר, את אמצעי התקשורת לאחר ההתנקשות בחיי ראש הממשלה רבין כי אל להם לקיים ראיונות עם מסיתים ומנאצים ולהימנע מהבאת ציטוטים של דברי נאצה והסתה בין בעל פה ובין בכתב.

מר בן יאיר ביקש למנוע מתן במה לדיווח ישיר של מסיתים המצדיקים את מעשה הרצח שכן הדיווח עלול להצדיק מעשי רצח נוספים¹⁴. מאוחר יותר הסביר מר בן יאיר כי יש להבחין בין דיווח עקיף של דברי הסתה המביא לידיעת הציבור ולידיעת השלטונות את דבר קיומן של תופעות ההסתה לבין דיווח ישיר בראיון חי של דברי הסתה¹⁵.

האיגוד הארצי של עתונאי ישראל דחה את פניית היועץ המשפטי בציינו כי הטלת איסור גורף וכולל מראש על כל איזכור של דברי הסתה בכלי התקשורת בלא כל הבחנה אינה עומדת במבחן "הוודאות הקרובה" המחייבת בחינתו של כל מקרה לגופו, תוך מתן משקל יתר

לחופש הביטוי ולזכות הציבור לדעת. יתרה מזו, ביצוע החלטת היועץ יביא למטרה הפוכה

מזו שהוא מבקש להשיג שכן העתונות הינה "כלב השמירה" של הדמוקרטיה ותפקידה לחשוף

ולדווח על תופעות חריגות, פסולות או בלתי חוקיות. באין דיווח לא יחשפו הקיצוניים וביטחון הציבור ימצא לוקה. נציג האיגוד הארצי של העתונאים, עו"ד אילן בומבר, כתב בבטות כי "ההחלטה שהעברת מאפיינת משטרים טוטליטריים ומזכירה תקופות חשוכות שכולנו מבקשים לשכוח" וכן כי "תפקידו של היועץ המשפטי לממשלה אינו להלך אימים על

הציבור ולהיות 'כלב ציד' הרודף את 'כלבי השמירה'¹⁶. מספר ימים מאוחר יותר פנה האיגוד בעתירה לבית המשפט העליון למתן צווים על תנאי נגד היועץ המשפטי על מנת שיבהיר מדוע לא תבטל הוראתו לעורכי העיתונים ומנהלי הרדיו והטלוויזיה לפיה יימנעו מראיונות עם מסיתים ומהבאת ציטוטים של דברי נאצה והסתה¹⁷.

ב- 14 בדצמבר 1995 פירסם עוזי פוגלמן, מנהל מחלקת הבג"צים בפרקליטות, הודעה מטעם

המשיב, מיכאל בן יאיר, בה נאמר כי אין ולא היה בבקשה כדי למנוע דיווח על כל ההשקפות והדעות השונות הרווחות בציבור, לרבות אלו הקיצוניות והמקוממות. מר פוגלמן

הבהיר כי אין המדובר בהוראה או בהפעלת סמכויות המוקנות על פי דין ליועץ המשפטי לממשלה כי אם בפניה ובהבהרה באשר לעמדת היועץ באשר לפירסומים על רקע הנסיבות

המיוחדות לאחר רצח ראש הממשלה. על כן אין כל יסוד לטענות בדבר חריגה מסמכות כאשר

אין מדובר כלל ועיקר בהפעלת סמכות¹⁸.

בשיחה פרטית חזר מיכאל בן יאיר והבהיר כי דבריו לא היו בגדר הנחיה אלא בגדר קול קורא, פנייה, בקשה לאמצעי התקשורת. אולם מקריאת נוסח המכתב מה- 8 בנובמבר 1995

קל לחשוב כי לא מדובר בפנייה או בבקשה. במכתב נאמר כי היועץ המשפטי לממשלה רואה

בחומרה רבה את הראיונות שהביעו סיפוק ושמחה על רצח ראש הממשלה ואשר קראו למעשי

רצח נוספים, וכי לדידו פירסומים אלה מהווים לכאורה עבירות על סעיף 134 לחוק העונשין (1977), וסעיף 4 לפקודה למניעת טירור (1948). כמו כן נכתב כי "לענין זה יובהר כי פירסום כאמור מטיל אחריות פלילית לא רק על אומרי הדברים אלא גם על מי שפירסמם", וכי "חופש הביטוי אינו ערך מוחלט ושעה שמימושו עלול, בוודאות קרובה לסכן

את החיים או את הסדר הציבורי, יינקטו צעדים תקיפים נגד העושים בו שימוש למטרה זו"

19. לא ייפלא כי האיגוד הארצי של העתונאים מיהר למחות על המכתב ולהזהיר מפני השלכותיו על קיום תקשורת חופשית.

למרות שאיני מסכים עם הדרך בה נקט מר בן יאיר ועם נוסח דבריו, אני מסכים עם ההגיון

שהינחה את מחשבתו²⁰. מן הראוי כי אנשי תקשורת יחשבו על תוצאות מעשיהם.

התקשורת

אינה צריכה לשמש במה למסיתים, קל וחומר בשעה כה קשה כאשר ניתן לחשוב כי המתנקש אינו בגדר "עשב שוטה בודד" וכי בקרב עמנו ישנם "עשבים שוטים" נוספים המבקשים להביא לחיסול הסכמי אוסלו בעודם באיבם, בטרם הגיעם לכלל מימוש, באמצעות חיסול קברניטי המדינה המנהלים מדיניות שהיא, לדידם, בוגדנית ומסוכנת. אינני אומר כי התקשורת צריכה להסתיר דברים או לייפותם. ניתן למסור דיווח לציבור, לממש את זכותו לדעת מבלי לשחק לידי המסיתים ולשמש להם שופר. כך, לשם דוגמה, ניתן לדווח כי יש הנוקטים קללות נוראות כנגד ראש הממשלה מבלי להראות בשידור חי את אסקין ומרעיו מבצעים את ה"פולסא דנורא". תקשורת אחראית היא תקשורת מוסרית. היא חבה את קיומה לדמוקרטיה ולא לה לאפשר את קרקוע הדמוקרטיה בשם זכות הציבור לדעת. את קביעת גבולות זכות הציבור לדעת מן הראוי להשאיר בידי התקשורת אך חשוב להדגיש כי מסרים מסיתים צריכים להיות מוחצנים הן מהגנת עקרון חופש הביטוי והן מהזכות הכוללנית של הציבור לדעת. ניתן לדווח על ההפגנות הסוערות, על הקללות והנאצות מבלי להראות את תמונת הטקס הנורא או את תמונות ראש הממשלה במדי קלגס נאצי. בנוסף, מן הראוי כי לדיווח על התופעות המחרידות הללו יתוסף גינוי שאינו משתמע לשתי פנים של אנשי התקשורת מתוקף היותם אזרחים אחראים בדמוקרטיה.

חופש הביטוי - עוגן חשוב בדמוקרטיה

במאמר זה ביקשתי לשרטט קווים מנחים להגבלת חופש הביטוי התקשורתי. חופש הביטוי הינו בגדר זכות יסוד, עוגן חשוב בדמוקרטיה. עם זאת אין פירוש הדבר כי יש לעשות בו שימוש בלתי מבוקר. חירות חסרת גבולות תגלוש לאנרכיה ולהפקרות, ובאווירה כזאת תתקשה הדמוקרטיה לתפקד ובסופו של דבר אמצעי התקשורת ימצאו עצמם נפגעים. לורד צ'לפונט כתב בשנת 1987 את הדברים הבאים (עמ' 150):

אם עורכי העיתונים, ואלה החולשים על תוכניות הרדיו והטלוויזיה שלנו, לא יכירו באחריותם ולא יפעלו בהתאם לכך, אפשר מאוד שימצאו את עצמם עומדים בפני דרישות הולכות וגוברות לוויסות תחיקתי של דיווח על טירור ושל עריכת ראיונות עם טירוריסטים.

ראוי לחזור ולהדגיש: עדיף כי התקשורת תפקח על עצמה ותבקר את פעולותיה. אם לא תעשה כן במידת האחריות הנדרשת הרי אז היא פותחת פתח לכך שהשלטון, באמצעות מוסדות החוק והמשפט, יחדרו למלא את הלקונה שהיא מותירה ובמידה רבה אף יוצרת (לדיון נוסף ראו ברק, 1996).

מאמר זה מבוסס על הרצאה שניתנה בכנס האגודה הישראלית לתקשורת שנערך בתל-אביב ב-7 במאי 1997. המחבר מבקש להודות לעורכי הדין אמיר זולטי, נועם סולברג, אילן בומבר וליאורה חביליו על המסמכים שהמציאו לו.

הערות:

1. ראו, דרך משל, את מאבקו של העתון Times-Picayune מניו אורלינס בגזען דיוויד דיוק אשר ביקש להיבחר למשרת מושל מדינת לואיזיאנה (גיליונות התקופה 20 באוקטובר - 17 בנובמבר 1991).

2. כתבתם של עודד שלום ועינת פישביין ב"תל אביב" (28 ביולי 1995). "ידיעות אחרונות" פירסם אף הוא כתבה מקיפה בנושא אולם מציגה הרבה פחות. ענת

טל שיר, "הסיפור המוזר על חייו ומותו של דיוויד רייכמן", ידיעות אחרונות, 14 באפריל 1995, עמ' 12-14.

3. שאול פרץ, "מה מצא הממונה של רבין בעיריית באר שבע", ידיעות אחרונות, המוסף לשבת, 24 בנובמבר 1995, עמ' 24-25.

4. הקוראים מוזמנים לעיין בכתבות התחקיר הנוספות של שאול פרץ שהתפרסמו במוסף לשבת של "ידיעות אחרונות": "גמילות חסדים נוסח עיריית צפת", (20 בינואר 1995), עמ' 14-15; "קרן הפריימריס של סגן השר מיכה גולדמן", (24 בפברואר 1995); "צ'רלי ביטון ועיסקת השוחד", (2 ביוני 1995), עמ' 6; "ויינשטיין דואג לחברים" (21 ביולי 1995), עמ' 22. שאול פרץ עזב את "ידיעות אחרונות" לאחר שהעתון סירב לפרסם כתבות אחרות שהתריעו כביכול על שחיתויות. העתון טען כי פעילות הכתב היתה לא אחת "חסרת מעצורים" וכי הכתבות לא היו ראויות לפרסום. לדיון נוסף ראו שאול פרץ, "זכות הציבור לדעת", "מעריב", סופשבוע, 14 בפברואר 1997, עמ' 34-38 ותגובת "ידיעות אחרונות" בעמ' 38.

5. הרצאה בפורום אודות תקשורת וטירור שנערך בחוג לתקשורת, אוניברסיטת חיפה (30 באפריל 1996).

6. כלל נ' רשות השידור (בית המשפט המחוזי, ירושלים, 405/95, 16 בינואר 1996).

7. ת"פ 152/94 מדינת ישראל נ' גיל שרון ואהובה ואנונו (חדרה).

8. עמ"מ 96/4 הרב יצחק גינצבורג נ' שר הבטחון וראש הממשלה (28 במרס 1996).

9. חוקי מדינת ישראל, כרך ח'.

10. עתון רשמי מס' 24, תוספת א' (29 בספטמבר 1948).

11. ת.פ. 827/96 מדינת ישראל נ' אביגדור אסקין (28 במאי 1997).

12. ברוך מאירי, "ועדת העורכים דוחה הגבלות היועץ המשפטי לממשלה", מעריב, 12 בנובמבר 1995, עמ' 17.

13. משה ריינפלד ועתי"ם, "נשיא מועצת העתונות: פניית בן יאיר שלא לפרסם דברי הסתה - מיותרת", הארץ, 10 בנובמבר 1995, עמ' א3.

14. מכתבו של עו"ד אמיר זולטי, עוזר בכיר ליועץ המשפטי לממשלה, לעורכי העתונים בנושא אי פרסום התבטאויות המשבחות את רצח ראש הממשלה ושר הבטחון (8 בנובמבר 1995).

15. דורון מאירי וטובה צימוקי, "יש סכנה לעוד רצח פוליטי", ידיעות אחרונות, 12 בנובמבר 1995, עמ' 7.

16. מכתבו של עו"ד אילן בומבך ליועץ המשפטי בן יאיר בנושא "חוקיות הוראותיו בעניין פירסום דברי הסתה" (9 בנובמבר 1995).

17. בג"צ 7094/95 האיגוד הארצי של עתונאי ישראל נ' היועץ המשפטי לממשלה.

18. עוזי פוגלמן, "הודעה מטעם המשיב", בג"צ 7094/95 האיגוד הארצי של עתונאי ישראל נ' היועץ המשפטי לממשלה (14 בדצמבר 1995).

19. מכתבו של עו"ד אמיר זולטי לעורכי העתונים בנושא אי פרסום התבטאויות המשבחות את רצח ראש הממשלה ושר הבטחון (8 בנובמבר 1995).

20. לדיון נוסף ראו הרצאתו של מיכאל בן יאיר, "הביקורת העיתונאית בעין הביקורת", השתלמות משפטנים בזכרון יעקב (10 בספטמבר 1996).

מקורות:

אהרון, ברק "המסורת של חופש הביטוי בישראל ובעיתותיה" (אוקטובר 1996). משפטים,

כרך

כ"ז, חוברת 2, עמ' 223-248.

כהן-אלמגור, רפאל (1994). גבולות הסובלנות והחירות (ירושלים: נבו).

מיל, ג'ון סטיוארט (תשמ"ו). על החירות (ירושלים: מאגנס).

צ'לפונט, לורד (1987). "מחיר האהדה", בתוך: בנימין נתניהו (עורך), הטירור: כיצד יוכל המערב לנצח (ת"א: ספרית מעריב), עמ' 148-151.

תקנון האתיקה המקצועית של מועצת העתונות (1996): תל אביב, מועצת העתונות בישראל.

Clutterbuck, Richard (1983) The Media and Political Violence (London: Macmillan).

Cohen-Almagor, Raphael (June 1996) 'Objective Reporting in the Media: Phantom Rather than Panacea', essay presented in The 12th National Workshop on the Teaching of Ethics in Journalism, Freedom Forum First Amendment Center, Vanderbilt University, Nashville, Tenn.

Cohen-Almagor, Raphael (1996a) "Harm Principle, Offence Principle, and the Skokie Affair", in Steven J. Heyman (ed.), Controversies in Constitutional Law: Hate Speech and the Constitution (New York and London: Garland Publishing Inc., Vol II), 227-294.

Crelinsten, Ronald D. (1992) "Victims' Perspectives", in David L. Paletz and Alex P. Schmid (eds.), Terrorism and the Media (Newbury Park, CA: Sage), 208-238.

Dworkin, Ronald M. (1977) Taking Rights Seriously (London: Duckworth).

Gens, H.J. (1979) Deciding What's News (New York: Pantheon Books).

Glasser, Theodore L. (February 1984) 'Objectivity Precludes Responsibility', The Quill, 13-16.

Goldstein, Tom (1987) The News at Any Cost (New York: Simon and Schuster).

Green, Bill, "Janet World", The Washington Post (19 April 1981).

Lambeth, Edmund B. (1992) Committed Journalism (Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press).

.(Meyer, Philip (1987) Ethical Journalism (New York: Longman

Reese, Stephen D. (1990) 'The News Paradigm and the Ideology of
Objectivity: A
Socialist at the Wall Street Journal', Critical Studies in Mass
Communication, 7
:390-409

Scanlon, T.M. (1997) "A Theory of Freedom of Expression". in R. M.
(.Dworkin, (ed
.The Philosophy of Law (Oxford: Oxford University Press), 161-162

Schmid, A.P. (1989) "Terrorism and the Media: The Ethics of Publicity",
Terrorism
and Political Violence, Vol 1, No. 4: 539-565

Sick, Gary (1990) "Taking Vows: The Domestication of Policy-Making in
Hostage
Incidents", in Walter Reich (ed.), Origins of Terrorism (New York: Woodrow
Wilson
Center and Cambridge University Press), 230-244

Skillen, A. (1982) "Freedom of the Speech", in Keith Graham (ed.),
Contemporary
.Political Philosophy, (Cambridge: Cambridge University Press), 139-159

Winkler, Erl (1996) Rthe Unbearable Lightness of Moral Principle: Moral
Philosophy and Journalistic Ethics', in Valerie Alia et. al (ed.), Deadlines
and
.Diversity (Halifax: Fernwood), 12-20

מקור:

קשר, מס' 22, נובמבר 1997, עמ' 9-19, הוצאת המכון לחקר העיתונות
היהודית

גרסא להדפסה

כל הזכויות שמורות © 2014 ל- **המינהל למדע ולטכנולוגיה במשרד החינוך בשיתוף המרכז הפדגוגי טכנולוגי (מפ"ט) עמל**
GoNet Software Solutions האתר עוצב ותוכנת ע"י
ראו תנאי שימוש